

ȘCOALA ISTORICĂ DE LA GÖTTINGEN ȘI ÎNCEPUTUL CERCETĂRII ISTORICE A SUD-ESTULUI EUROPEI (1770-1810)

Marin POPAN

Unele considerații privitoare la influența istoricului german Johann Christian Engel asupra Școlii Ardelene

Lucrarea de față este orientată spre clarificarea unor aspecte ale relațiilor culturale dintre centrul și sud-estul Europei sub raport istoriografic acordând prioritate:

1. evidențierii contribuțiilor Școlii de la Göttingen în cercetarea problematicii trecutului românesc;
2. operării unei distincții - considerăm - necesare între intenționalitatea creatoare ale istoricilor valorificați istoriografic și impactul politic asupra scrierilor lor;
3. evidențierii aportului operelor istoricilor Johann Thunmann, Ludwig August Gebhardi, Johann Christian Engel în conturarea paradigmei creatoare a Școlii Ardelene și mediului intelectual transilvan postiluminist.

Secolul raționalist iluminist a adus pentru unele popoare sud-est europene libertatea, pentru altele speranța iminentei sale împliniri. Tumultul eliberator început de Liga Sfântă (1686) și continuat de țarii Rusiei a dat avânt eforturilor destinate redescoperirii identității creștine sud-est europene. În raport sincron față de aceste evenimente politico-militare secolul al XVIII-lea reprezintă un moment critic în evoluția ortodoxiei nu atât la nivel instituțional cât mai degrabă în domeniul gândirii teologale.¹ Paradigma creatoare bizantino-slavă începe să fie treptat abandonată de însăși intelectualitatea balcanică, influențată de succesul gândirii iluminist raționaliste și animată de dorința noutății și valorii. La acea vreme se credea că izolarea de Occident se datora îndărătniciei grecești și nu sentimentului autarhic național.² Acestei tranzitorii negări a propriei culturi, a înstrăinării de propria tradiție va urma momentul reevaluării critice.³ Necesității reintegrării acestui vechi spațiu de cultură europeană în Europa raționalistă a vremii îi răspunde intelectualitatea sud-est europeană cât și marile universități germane.⁴ Istoria politică a popoarelor europene precum și ambițiile europenist enciclopediste ale sintezelor iluministe de istorie obligau pe inițiatorii unor asemenea proiecte la integrarea spațiului sud-est european.

Spre sfârșitul secolului iluminist în cadrul Cercul de studii istorice de la Göttingen⁵ se lucra intens pentru încheierea sintezei istoriografice destinate Europei.⁶ Istoria popoarelor slave estice precum și cele sud-est europene erau considerate drept componente firești ale istoriei continentului.⁷ Ludwig August Schlözer extinde domeniul de cercetare incluzând în sfera preocupărilor sale popoarele orientale și turcice folosind în acest scop cronicile bizantine și documentele papale. La obiecțiile orientaliștilor – acuzatori de incompetență - Schlözer

¹ Hans Peter REILL, *History and Hermeneutics in the Aufklärung The Thought of Johann Cristoph Gatterer* in : "The Journal of Modern History", volume 45, Number 1, March 1973, passim

² Op.cit., passim

³ Op.cit., passim

⁴ Georges GUSDORF, *Histoire de la historiographie philosophique*, Paris, Payot, 1963, p.471

Investigațiile întreprinse de institutele de cercetări din Viena și München, ca și contribuțiile istoriografilor din sud-estul european au demonstrat rolul de pionerat al culturii germane în acest proces de reintegrare. Fritz Valjavec a pus în evidență faptul că germanii au fost întotdeauna mai aproape de spiritul acestor popoare comparativ cu lumea occidentală. Folosirea cu preponderență de către istoricii și lingviștii germani a termenului de "popoare sud-est europene" spre deosebire de istoricii occidentali care optau pentru forma de "popoare balcanice" nu este întâmplătoare ci pune în evidență gradul sporit de aderență al germanilor la realitățile acestei părți ale Europei.

⁵ Centru istoric de la Göttingen a beneficiat de aportul unor erudiți de renume. Alături de Johann Christoph Gatterer și Ludwig August Schlözer contribuții importante au adus J. Michaelis, C.G. Heyne, Christoph Meiners, A. Heeren, Friedrich Fürst și alții. În 1774 Gatterer pune bazele unui Institut istoric (Historisches Institut) în epocă o premieră europeană. Alături de "Allgemeine Historische Bibliothek", foaie destinată cu precădere disputelor teoretice istoriografice a mai fost oficializat și Jurnalul istoric (Historisches Journal) cadru destinat publicării diverselor contribuții practice ale cercetării istorice.

⁶ Domeniul istoric de cercetare devine obiectul unui travaliu colectiv. Sub direcția filologului HEYNE va apărea în 1765 o enciclopedie istorică în 30 de volume intitulată *Istoria generală a umanității de la crearea lumii până în zilele noastre* iar Gottfried Johann EICHORN elaborează o *Istorie generală a culturii și literaturii moderne*. Această contribuție istoric eseistă este preambulul unei vaste *Istории ale artelor și științelor de la Renaștere până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*.

⁷ Ludwig August Schlözer este unul din primii autori de istorie rusă.

răspunde că stadiul cercetărilor impune elaborarea de sinteze chiar nedesăvârșite și insuficient pregătite.⁸ Luând în considerare obiecțiile continue ale criticii acuzatoare de diletantism Schlözer încredințează dezvoltarea cercetărilor sud-est europene discipolilor săi Johann Thunmann, Ludwig Albrecht Gebhardi și Johann Christian Engel.

În anul 1774 apare la Leipzig lucrarea lui Johann Thunmann "Cercetări asupra istoriei popoarelor sud-est europene" (*Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*). Paginile cărții reflectă stadiul cercetărilor sud-est europene și imaginea pe care intelectualitatea iluministă germană și-o putuse forma față de această parte a Europei. Prefața este în fapt un rechizitoriu îndreptat împotriva istoricilor care din neglijență și nepăsare au lăsat aceste popoare în afara interesului științific. Evitarea temei nu este - în opinia autorului - întâmplătoare. Dificultățile cercetării, obstacolul lingvistic, lipsa corpus-urilor de documente explică indiferența. Autorul se vede un călător înaintea unei terra incognita de nestrăbătut cu instrumentele rațiunii. Dificultățile n-ar trebui să dezarmeze, să descurajeze.⁹ "Știința istorică a făcut, în acest secol al luminilor ca și celelalte științe, pași importanți pe drumul către perfecțiune. Între popoarele din vestul Europei nu există nici unul care să nu-și fi perfecționat propriul scris istoric. Științele auxiliare au progresat continuu, critica este pretutindeni folosită, documentele sunt strânse, clasate și ordonate. Istoria care se scria acum 60 de ani este astăzi inaplicabilă".¹⁰ În timp ce în vestul și centrul Europei revistele și periodicele științifice polemizau asupra căilor de perfecționare a cercetării istorice în Europa sud-estică nu numai că nu exista o istoriografie proprie scrisă în spiritul epocii dar nici măcar nu existau colecții de documente. După Thunmann ignoranța și barbaria - dominate asupra lumii Balcanilor - domină încă datorită tiraniei opresoare turcești care nu a permis o dezvoltare social-instituțională adecvată. Slavii sudici și românii sunt vechi popoare europene cu tradiții politice seculare obligatoriu de inclus în marea sinteză a istoriei europene comune. Istoricii germani ai vremii sale - considera Thunmann - s-au mulțumit să opereze cu simple ipoteze privind originea acestor popoare bazate aproape exclusiv pe etimologii, unele de-a dreptul fanteziste.

Opera de pionerat întreprinsă de Johann Thunmann este continuată de Ludwig Albrecht Gebhardi format și el la școala istorică de la Göttingen. În lucrarea sa de referință privitoare la istoria Ungariei¹¹ Gebhardi valorifică izvoarele latine într-o măsură mai mare decât predecesorul său legând pentru prima dată evenimentul istoriei maghiare de cele ale popoarelor aparținătoare fostului regat apostolic. În sinteza de istorie maghiară întâim și primele istorii ale Țării Românești (*Geschichte der Walachey*) și ale Moldovei (*Geschichte der Moldau*) incluse în mari colecții de istorie europeană. Deși în trimiterile sale bibliografice se face referire la istoria "căpitanului" (Hauptmann) Sulzer (*Istoria Daciei Transalpine*) autorul se distanțează critic de sursa citată. După modul în care a analizat problematica etnogenezei românești Gebhardi este unul din primii istorici străini susținători ai tezei continuității romanice la nord de Dunăre. Ideea refugiului în munți a populației daco-romane în fața migratorilor nu este - în opinia autorului - o ipoteză nerealistă. Exemple numeroase ale istoriei universale ar veni să confirme teza. "Refugiindu-se în munți multe popoare au scăpat de sclavie și de dominația străină. Pe această cale s-au salvat Uzii și Cosacii, Karducii din monarhia persană, arabii petreeni de puterea lui Antigonos și Augustus, Bascii de Arabi și Alanii de Mongoli."¹² În pofida erudiției și pregătirii sale Gebhardi nu a putut desăvârși cercetarea sud-estului european. Nu s-a putut trece dincolo de limitele informaționale impuse de documentele latine și bizantine disponibile. O cercetare aprofundată în acest domeniu presupunea accesibilitate pentru surse documentare locale. Göttingen era prea departe și se simțea nevoia ca un nou centru să preia inițiativa lansată de universitatea "Georgia Augusta".

În istoria istoriografiei Johann Christian Engel reprezintă începutul¹³ cercetării științifice istorice a sud-estului Europei. Încercările istoriografice ale istoricilor din Cercul de la Göttingen s-au dovedit - în urma unei practici de câteva decenii - infructuoase în raport cu exigențele metodice prepozitiviste. Obstacolul limbii și inexistența unor colecții documentare făceau aproape imposibilă o cercetare de la distanță. În confruntarea cu aceste adversități pionierul Johann Thunmann avertiza că numai cunoașterea idiomurilor sud-slave, a limbilor

⁸ Fritz VALJAVEC, *Geschichte der deutschen Kulturbeziehungen zu Südosteuropa, III Aufklärung und Absolutismus* München, Verlag R. Oldenbourg, 1958, p.296

⁹ Johann THUNMANN, *Geschichte der östlichen europäischen Völker*, Leipzig, bei Siegfried Albrecht Kruseus, 1774, p.2 (Vorbericht)

¹⁰ Thunmann, op.cit., p.3

¹¹ Trimiterea face referire la cartea : Ludwig Albrecht GEBHARDI, *Geschichte des Grossfürstenthums Siebenbürgen und der Königreiche Gallizien, Lodomerien und Rothreusen*, Pesth, Im Verlag bei Joseph Leyrer, 1803

¹² Ludwig Albrecht GEBHARDI, *Geschichte des Grossfürstenthums Siebenbürgen und der Königreiche Gallizien, Lodomerien und Rothreusen*, Pesth, Im Verlag bei Joseph Leyrer, 1803 p.343

¹³ Fritz VALJAVEC, *Geschichte der deutschen Kulturbeziehungen zu Südosteuropa, III Aufklärung und Absolutismus* München, Verlag R. Oldenbourg, 1958, p.157

albaneză, română sau neolenă poate asigura succesul unor asemenea proiecte.¹⁴ Dacă un istoric german va reuși în cercetarea sud-est europeană acela se va naște în apropierea zonei pentru ca el să fie în stare să înțeleagă spiritul și tradițiile locului.¹⁵

În vremea reformismului iluminist austriac (sfârșitul secolului al XVIII-lea) cercetarea istorică inițiată de Johann Christian Engel¹⁶ prinde a fi recunoscută în mediile critice contemporane. Simțământul viu al respectului față de tradiție este susținută de erudiția dobândită în anii studenției göttingeneze. În aceeași ani sunt finalizate pregătirile în domeniul limbilor clasice și moderne. Cunoașterea temeinică a limbilor sud-slave și a celei maghiare ușurează accesul la manuscrisele pe care le redă orizontului cercetării și receptării.¹⁷ Dintre profesorii săi, Ludwig August Schlözer, autorul de istorie transilvană,¹⁸ a exercitat cea mai mare influență. Dispoziția și puterea de lucru, interesul pentru formația de polihistor, temeinicul fundament filologic și curajul critic reprezintă câteva din împrumuturile formativ intelectuale preluate de discipol. Cercetarea sistematică, prețuirea și folosința cuvenită a izvoarelor este deprinsă în perioada studiului în universitate.

Correspondență intensă întreținută cu Schlözer în perioada vieneză a creației sale pune în evidență influența viziunii universaliste aplicate orizonturilor locale de interes științific specific lucrărilor cu caracter monografic.¹⁹ În fața dificultăților inerente unei opere de pionerat vasta experiență științifică a maestrului de la Göttingen i-a fost de un mare ajutor.²⁰ În fața volumului intens de lucru propus Engel aplică principiul schlözerian al primatului conținutului asupra formei în scrisul istoric. Această strategie în înfăptuirea planurilor sale a asigurat o apariție rapidă a volumelor. Pe de altă parte autorul se confruntă cu slaba audiență la public și cu obiecțiile editorilor săi. Engel se apără susținând că cele patru volume sunt pregătitoare și deplânge gustului publicului.²¹

Privitor la relația conținut-formă²² în creația istorică Engel insistă asupra tezei potrivit căreia oglindirea adecvată a realității nu se face prin apelul la virtuți stilistice sau printr-o imagistică plină de înfloriri literare fără tangență cu realitatea.²³ Primatul revine conținutului în adevăr istoric. Erudiția academică a paginilor sale și neglijențele stilistice ar explica insuccesul de piață. "Elevul unui Heyne, Schlözer, Gatterer, Spittler scrie nu numai pentru aceia care găsesc în istorie o colecție de lucruri amuzante".²⁴

Reîntors în patrie, la Viena, Engel întâlnește un climat politic favorabil ofensivei balcanice antiotomane inițiată de împăratul Iosif al II-lea. În orizontul opus al confruntării habsburgice dar pe același teren constituțional, Imperiul german, eșecul politicii iosefine în succesiunea la tronul Bavariei reconfirmă scăderea puterii împăratului în viața politică intergermană. Reorientarea politicii imperiale spre sud-est s-a datorat marginalizării crescânde a Habsburgilor în influențarea politicii în interiorul Reich-ului. Interesul pentru cercetarea țărilor aparținătoare fostului regat apostolic maghiar a servit intereselor politice precise ale Habsburgilor. Sub conducerea lui van Swieten și a cancelarului Kaunitz se elaborează un program vast de cercetare a Bulgariei, Țărilor Române, Bosniei și Serbiei. Prin invocarea calității lor de continuatori ai dreptului istoric al coroanei apostolice maghiare, Habsburgii pregătesc un plan de documentare asupra teritoriilor destinate cuceririi. Activitatea desfășurată de istoricul maghiar George Pray se înscrie în directivele stabilite de Kaunitz.²⁵

¹⁴ Johann THUNMANN, *Geschichte der östlichen europäischen Völker*, Leipzig, bei Siegfried Albrecht Kruscius, 1774, p.177

¹⁵ Op.cit., p.178

¹⁶ Născut la Leutschau în ținutul Zips (Szčpes) într-o familie șvabească luterană Engel învață la gimnaziul evanghelic din orașul natal și în cel din Bratislava. Personalitatea ponderată, austeră a scriitorului de istorie Engel poate fi lesne înțeleasă dacă facem apel la atmosfera familială în care a crescut prețuitoare a valorilor morale. În majoritatea familiilor șvabești din Szčpes s-a menținut o aprigă pasiune luptătoare protestantă care va marca mai târziu orientarea și simpatia autorului pentru principatul Transilvaniei unde - foarte devreme - s-a putut legifera un mod de coexistență între confesiuni diferite. Apud Lajos LEKAY, *A Magyar történetírás 1790-1830*, Budapest, 1942, p.22

¹⁷ Fritz VALJAVEC, *Geschichte der deutschen Kulturbeziehungen zu...* p.297

¹⁸ Ne referim la lucrarea lui LA Schlözer *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* în paginile căreia autorul își exprimă nedisimulata admirație pentru păstrarea aproape intactă - după secole de izolare de spațiul german - a limbii germane și a caracterului german al vieții comunitare și confesionale săsești din Transilvania.

¹⁹ Polemica dintre Justus MOSER, teoreticianul istoriei locale, și LA SCHLÖZER, adeptul sintezelor de tip iluminist, va avea totuși efect asupra discipolilor lui Schlözer în sensul tratării cu atenție sporită din partea acestora a specificității realităților locale.

²⁰ Lajos LEKAY, *A Magyar történetírás 1790-1830*, Budapest, 1942, p.17

²¹ Op.cit., p.20

²² Istoria Ragusei constituie un răspuns la adresa obiecțiilor criticii demonstrând că este capabil să scrie o naratiune istorică valoroasă din punct de vedere literar.

²³ Johann Christian ENGEL, *Geschichte des Ungarischen Reichs und seiner Nebenländer*, Halle, 1797-1804, volumul I, p.10 (Einleitung)

²⁴ Johann Christian ENGEL, *Geschichte der Moldau und Walachey*, Halle, 1802, p.III apud Lekay, op.cit., p.20

²⁵ Fritz VALJAVEC, op.cit., 290

În același timp întâiul val de naționalism maghiar - configurat ca replică față de politica de centralizare și germanizare promovată de împăratul reformat și "revoluționar"²⁶ Iosif al II-lea - au pus comunitățile germane din Transleithania într-o situație dilematică, în special pe sașii din Transilvania, adversari ai reformelor iosefine dar și aparători ai caracterului german al imperiului. Colaborarea cu nobilimea maghiară - obținută de Maria Theresia cu atâta greutate - părea compromisă. Măsurile venind în întâmpinarea dorinței păstrării unității monarhiei vor avea ca fundament cunoașterea temeinică a tradițiilor țărilor ereditare ale Coroanei.²⁷

Cercetarea sistematică a istoriei sud-est europene tinde să îndeplinească acest deziderat bine precizat al strategiei imperiale: fundamentarea științifică, acoperirea informală a deciziei politice. Prin urmare în conturarea direcției de cercetare sud-est - așa-numita "Südostforschung" - a contribuit nu numai încadrarea geografică în planurile științifice ale Universității din Göttingen cât și interesul geopolitic al Vienei.

În acest sens nu ni se pare întâmplător faptul că o mare parte a lucrărilor despre sud-estul Europei apar - începând cu perioada post-Metternich - la Viena. Elaborarea acestor istorii veneau să împlinescă - în măsura în care tratau problema maghiară - dorințele unor cercuri nobiliare din Ungaria și Transilvania.²⁸

În Prefața cărții "Istoria regatului maghiar și a țărilor aparținătoare" ("Geschichte des ungarischen Reiches und seiner Nebenländer") Engel mărturisește faptul că, în activitatea de cercetare, a primit un ajutor substanțial din partea baronului Gheorghe Banffy și a contelui Teleki.²⁹ Sfârșitul secolului al XVIII-lea consemnează ultimele confruntări turco-austriece soldate cu modificări teritoriale. Expansiunea habsburgică trebuia precedată de buna cunoaștere a realităților regiunilor vizate. Fenomenul datează din vremea reformismului terezian când au fost redactate primele monografii regionale (Länderbeschreibungen).

Din 1791 J.C. Engel intră în serviciul statului austriac ocupând un post de funcționar la Cancelaria aulică transilvană care, în această perioadă, se afla sub conducerea cancelarului Samuel Teleki. În anul 1794 a fost promovat cenzor cezaro-crăiesc și din anul 1802 este acceptat în consistoriul protestanților din Imperiu. Dominat de pasiunea cercetării neîntrerupte, Engel folosește o mare parte a timpului său pentru cercetarea documentelor neinventariate sau necunoscute.³⁰

Interesul pentru trecutul etniilor și provinciilor austriece l-a moștenit încă din locurile natale. Istoria Haliciului, Lodomeriei și Ucrainei sunt editate separat în timp ce istoriile Bulgariei, Dalmației, Croației, Sloveniei și a teritoriilor românești apar ca volume ale marii istorii universale publicate la Halle. Dintre cele șase volume proiectate pentru "Istoria regatului ungar și a țărilor vecine" primele trei conțineau colecții de documente și priveau istoria țărilor odinioară aparținătoare regatului apostolic maghiar. Pe lângă documentele publicate în lucrările sale un loc important îl ocupă statistica care în practica cercetării, grație abnegației profesorilor de la Göttingen, devenea tot mai răspândită. În spiritul concepției gattereriene Engel recunoaște că scopul eforturilor istoricului este o cunoaștere cât mai largă a statalității, a particularităților sale de manifestare. "Știința statelor" (Staatenkunde) se află într-un raport de strânsă dependență cu economia și istoria economiei. Statistica este o istorie statică iar istoria adevărată este implicarea statisticii în devenirea universală".³¹

Chiar dacă majoritatea corespondenței științifice a întreținut-o cu un alt profesor de-al său - Heyne - concepția istorică a lui JC Engel este determinată de paradigma creatoare schlözeriană. Pe diversele nivele de istorie posibile istoria evenimentială ar ocupa un loc median în scara valoric gnoseologică și nu ar reprezenta un scop în sine. Surprinderea liniilor de evoluție ale instituțiilor statale ale popoarelor sud-est europene ar fi finalitatea creatoare superioară. Considerăm că teza poate fi susținută prin cercetarea atentă a datelor statistice și a tipurilor de documente publicate. Istoria evenimentială ar rămâne totuși treaptă necesară în drumul către o istorie de tip superior. Conștientizarea limitelor tipului de istorie configurat - impus de condițiile concrete de cercetare -³² dezvăluie viziunea teoretică cuprinzătoare al unui istoric smuls creației de o moarte timpurie. Realismul l-a îndemnat în perseverarea activității de publicare a textelor și documentelor medievale enumerate în scrierile publicate sau în curs de publicare, colecțiile de documente dimpreună cu indicarea locurilor

²⁶ Denominarea împăratului Iosif al II-lea drept "revoluționar" apare tot mai frecvent menționată în literatura despre deceniul iosefin atât în ceea ce privește reformele administrative cât și în cele confesional-religioase.

²⁷ Eduard WINTER, *Der Josephinismus*, Berlin, Rütten und Loening, 1962, p.37

²⁸ Acordarea libertăților fundamentale de exprimare culturală și confesionale a popoarelor monarhiei făcea parte din planul cancelarului Metternich de abateră a atenției asupra problemei reprezentativității democratice și ale idealurilor revoluției franceze. Apud Ladislav Gycmánt, *Mișcarea de eliberare a românilor din Transilvania*, Cluj - Napoca, Ed. Dacia, 1984 passim

²⁹ Lekay, op.cit., p.25

³⁰ Op.cit., passim

³¹ Johann Christian ENGEL, *Geschichte des Königreichs Ungarn und seiner Nebenländer*, IV, p.IX-XI, apud Lekay, op.cit., p.23

³² Lekay, op.cit.20

depozitare. Sunt astfel prefigurate direcții de cercetare destinate unor noi generații de istorici. Convingerea superiorității formației proprii îl obligă la eforturi suplimentare, activitatea de publicare înțelegând-o ca "mărturisire herodotiană de credință"³³

Confruntarea istoricului cu cenzorii săi și adresa redactată către împăratul Franz I depun mărturie asupra îngrădirilor libertății de expresie în capitala monarhiei austriece.³⁴ "Preavestitul și prea învățatul Engel - cum îl denumește Gheorghe Șincai - se orientează potrivit rigorilor unui spirit pragmatic conștient de provocările viitoare.

Autorul caută depășirea obstacolelor pe diferite căi:

1. cercetând personal arhive și biblioteci din Bosnia, Slovenia, Serbia, Ungaria, Transilvania ;
2. inițiind contacte cu deținătorii de colecții, cu nobilii maghiari (Szűcheny, Teleki), cu diferite episcopii sau cu personalități culturale, cazul lui Gheorghe Șincai sau Samuil Micu;
3. valorificând aproape integral, (iar lectura cărților engeliene o poate confirma) literatura istorică a antichității clasice precum și medievistica germană preocupată de lumea slavo-bizantină;

Cercetarea imensei biblioteci a contelui Szűcheny - depozitara a numeroase manuscrise rare - completează cunoștințele sale privitoare la Ungaria, Transilvania și Principatele române.³⁵ Orașul Carloviț, cu arhiepiscopia sa ortodoxă, reprezintă un alt punct de popas. Arhiepiscopul Stratimirovici, corespondentul lui Schlözer, îi pune la dispoziție numeroase documente constituante în scrierea viitoarei Istorii a Serbiei. Intemeiat pe un fond documentar solid, Engel critică prima tentativă de sinteză a istoriei naționale sârbești aparținând arhimandritului Iovan Raitsch.³⁶

Istoricul noii redescoperiri de lume bizantino-slavă avea de luptat cu depășirea obstacolului lingvistic în condițiile în care multe idiomuri sud-slave n-aveau publicate gramatici descriptive. Până când Viena va deveni centrul studiilor sud-est europene vor mai trece câteva decenii. Crearea consulatelor austriece în Balcani a asigurat un fundal documentar auxiliar cercetării.³⁷

Engel continuă activitatea de publicare a izvoarelor din Bosnia, Croatia și Dalmația. Introducerea statistică privitoare la istoria Croatiei, Dalmației și Slavoniei se întemeiază pe o bogată colecție documentară, pe informațiile arhivelor papale privitoare la aceste regiuni. Totodată au fost incluse știri importante din arhiva comunității catolice din Zagreb, cronica lui Mihail Bucich, din care el a adunat date prețioase privitoare la pătrunderea Reformei în teritoriile sud-slave. "Annales Croatiae", "Epistolarum Metricarum" (1701), "Istoria Croației" de Balthasar, Adam Kerchelich vin să completeze fondul documentar. N-au fost omise nici operele istoricilor italieni referitoare la aceste regiuni vecine Italiei, nici arhivele regimentelor de graniță din Gradiska, Brod și Petrovaradin. Cercetând informațiile documentare și narative, statistice, indiciile de persoane și localități se poate constata documentația bine aleasă, punctul de plecare spre hermeneutică.³⁸ Chiar dacă a ajuns la un stadiu superior în raport de realizările contemporanilor săi Engel nu era mulțumit. "Literatura istorică și statistică a fost strânsă în volumele mele la întâmplare, fără a ține seama de ordinea reală a lucrurilor, ci numai de modul în care mi-au parvenit știrile".³⁹

Stadiul cercetărilor impunea, în opinia lui, ca maximă prioritate editarea și clasificarea documentelor. "Pe ogorul nedestelenit al literaturilor istorice ale acestor popoare (sud-est europene n.n.) practic nu am putut lucra altceva în afara editărilor de documente" scrie cu modestie autorul în prefața anterior menționatei "Istории a regatului maghiar și a țărilor vecine"⁴⁰

În tentativa scrierii unei istorii pentru Țările Române, Engel întreprinde o călătorie în Transilvania, de unde spera să obțină documentele necesare unei lucrări științifice. În prefața "Istoriei Moldovei și a Țării Românești" (Geschichte der Moldau und Walachey) el expune modul în care a intrat în posesia unor mărturii de nepretuit proiectului său. La Oradea îl întâlnește pe viitorul susținător al mișcării Supplex-ului, episcopul Ignatie Darabant, de la care a primit ca donație traduceri latine din Miron Costin. La Blaj "harnicul filolog și istoric român" Samuil Micu îi pune la dispoziție știri "mai precise" privitoare la manuscrisele latine ale

³³ "Altherodotischesglaubensbekenntis" Op.cit.22

³⁴ Op.cit., p.25

³⁵ Op.cit., p.26

³⁶ JC ENGEL, Geschichte des ungrischen Königreichsvolumul I, p.162

³⁷ Fritz VALJAVEC, *Der Werdegang der deutschen Südostforschung und ihr gegenwärtiger Stand* în "Zur Geschichte und Methodik", VI Jahrgang, Heft ½, 1941, Verlag von Hinzel, Leipzig, p.6 Spre exemplu activitatea diplomatică a cunoscutului orientalist german Joseph von Hammer-Purgstall s-a întemeiat pe cunoașterea directă a realității Imperiului otoman.

³⁸ Johann Christian ENGEL, *Geschichte des ungrischen Königreichs*....passim

³⁹ Op.cit (Einleitung) p.XIII

⁴⁰ Ibidem

principelui Dimitrie Cantemir. Istoricul aulic i-a cunoscut personal pe o parte din corifeii Școlii Ardelene și este posibil ca discuțiile purtate să fi orientat activitatea sa spre domenii de maximă importanță și miză științifică legate de trecutul românilor. Directorul Școlii normale din Sibiu, "onoratul" său prieten Joseph Karl Eder îi va completa referințele documentare strânse în timpul călătoriei.⁴¹ Brașovul este punctul final al căutărilor sale în Transilvania. Ruinele fortificațiilor de centură ale orașului - încă vizibile la acea vreme - l-au impresionat pe istoric.⁴²

Engel nu a cunoscut realizările istorice ale Școlii Ardelene decât mai târziu- după 1800- și a întreținut doar o scurtă corespondență cu Samuil Micu și Gheorghe Șincai. El nu a vizitat niciodată "Principatele dunărene" spre deosebire de Sulzer. Cu toate acestea autorul a reușit să intre în posesia unui bogat fond documentar din care elaborează o istorie scrisă metodic, științific, net superioară stilului cronicăresc contemporan. Functionarul aulic a scris o istorie a românilor ca un istoric profesionist iar opera sa nu poate fi pusă pe același plan cu cele ale "căpitanului" Sulzer sau ale lui Eder, susținătorul "dreptului devenit istoric".⁴³ Numărul mare de documente folosite în scrierea "Istoriei Moldovei și a Țării Românești" (*Geschichte der Moldau und Walachey*) - 104 după cum ne înștiințează George Barițiu.⁴⁴ - pot fi explicate prin aceea că autorul ei a folosit aproape în totalitate mărturiile literare antichității clasice, izvoarele bizantine sau papale. "*Comentatio de expeditionibus Traiani ad Danubium et de origine Valachorum*" este una din primele tentative de interpretare critică în problema etnogenezei românilor. Este posibil ca autorul să fi prevăzut faptul că susținerea originii exclusiv transdanubiene a românilor va stârni replici dure din partea intelectualilor români ardeleni. În mediile ecleziastice și românești ardeleni s-au interpretat aceste încercări drept tentative de justificare prin metode științifice a excluderii pe mai departe a românilor din cadrele constituționale ale Marelui Principat al Ardealului. Prevăzător, autorul titrează capitolul final al lucrării *De expeditionibus...* prin formula: "Cui nu-i place să argumenteze "(Cui non placit exponitur).⁴⁵ Chiar dacă în *De expeditionibus...* se susține originea sud-dunăreană lucrarea nu are un ton polemic, nu denigrează instituțiile și tradițiile politice ale românimii. Cea mai mare parte a spațiului consacrat este destinat descrierii scenelor de pe Columna lui Traian, istoriei Daciei romane câtorva scurte fragmente referitoare la împrejurările politico-militare ale pierderii Daciei. Mărturisirile de formație științifică - adesea expuse în prefețele altor titluri publicate - stau în contradicție cu respingerea caracterului obligatoriu tranzitoriu⁴⁶ al concluziilor formulate.⁴⁷

Considerațiunile referitoare la etnogeneza românilor vor fi continuate de Engel în *Istoria Moldovei și a Țării Românești* (*Geschichte der Moldau und Walachey-1800*). Esențial în acest context este menționarea faptului că el este unul dintre primii istorici străini care susține totuși că populația dacoromană a format nucleul de origine al poporului român admitând existența unor "centre de continuitate" pentru anumite zone din arealul ardelean, în special Munții Apuseni și Banat. Ideea originii exclusiv transdanubiene este abandonată, arealul de formarea al poporului român devine mai larg. Cultivarea teoriei originii exclusiv transdanubiane nu este produsul școlii istorice de la Göttingen. Pe de altă parte ideile "istoriei pragmatice" și ale "științei statului" - susținute de către magistrii săi de formare academică - învederează un raport pragmatic între mesajul istoric și mediul politic. Între scrierile gebhardiene din teritoriul extrahabsburgic și Engel vienezul se pot percepe nu numai diferențe de stil dar și de atmosferă internă în scrierile lor. Engel - spre deosebire de fostul său coleg de la Universitatea "Georgia Augusta" din Göttingen - în contra principiilor sale programatice, avea permanent nevoie de certitudini. Noile argumente cautate în cronicile bizantine - destinate să vină în sprijinul teoriei transdanubiene - pun în vedere o anume conformare cu așteptările cercurilor aulice vieneze sau grofești ungurești. Mențiunile bizantine privind o anumită transmutare de populație romană din Thracia și Adrianopol la nordul Dunării realizată de hanul bulgar Krum (811) este privită ca o confirmare a asertiunilor sale din *De expeditionibus...*⁴⁸ În pofida acestor aserțiuni contradictorii, a pendulării între teoria transdanubiană și acceptarea unui topos mai larg de formare a românității, inclusiv la nord de Dunăre logica internă a creației sale este severă, iar raportul dintre conținut și concluzii, dintre principii și practica cercetării este echilibrat. Așa

⁴¹ Johann Christian ENGEL, *Geschichte der Moldau und Walachey*, Halle, 1802, p.9 (Vorrede)

⁴² Op.cit., p.11

⁴³ "Dreptul devenit istoric" ("das historisch gewordene Recht") folosit de autorii sași (Friedrich Teutsch de exemplu) se opune-fără referire explicită- atât politiciii de abolire a privilegiilor teritoriale duse de guvernele maghiare dualiste cât și dreptului democratic al reprezentativității ca număr la care românitatea ardeleană începea să facă referire la sfârșitul secolului trecut.

⁴⁴ Gheorghe BARIȚIU, *Ioan Cristian Engel* în "Foae pentru minte, inimă și literatură", 7, 1844, Nr.3, p.2

⁴⁵ Johann Christian ENGEL, *De expeditionibus Traiani ad Danubium et de origine Valachorum*, Vindobonae, 1794, passim

⁴⁶ Teoria "falsificării" graduale ale diverselor teorii științifice va fi susținută - poate în mod independent- din perspectiva istoriei științelor naturale de logicianul și filosoful austriac Karl Raimund POPPER.

⁴⁷ Johann Christian ENGEL, *Geschichte des Königreichs Ungarn und seiner Nebenländer...* p. xiv

⁴⁸ Engel, *Geschichte der Moldau und* p.139

cum scria în 1844 George Barițiu, Engel nu poate fi pus printre “ceilalți băsnuitori ai numelui de român”, deoarece el a contribuit la valorificarea superioară a fondului documentar exercitând o influență recunoscută asupra istoriografiei române ardelene.⁴⁹ Autorul conștientiza meritele activității sale în epocă: ”Nu mai mie îmi aparțin clarificările de popoarele menționate frecvent în Analele maghiare: Valahi, Bisseni, Ismaeliți, Neugare, Chalisier; numai prin mine au fost puse în evidență știrile privitoare la popularea Moldovei de către români”.⁵⁰ Tabloul istoric al așezării sașilor și a Teutonilor în Țara Bârsei (Burzenland) i se pare lui Barițiu actual și de nedepășit. “Toate lucrările omenești – mărturisește istoricul aulic - sunt supuse și destinate unei perfecționări nelimitate. Fiecare /istoric n.n./ poate și trebuie să aibă pretenții de apreciere socială numai în măsura în care a depășit îngrădirile vremurilor în care a trăit”.⁵¹ Aceasta recunoaștere explicită a condiționării politice în expresia istorica nu motivează atitudinea excesiv de critică față de perioada Vlad Țepeș. Posesor doar al documentelor latine și germane despre Țepeș iluministul Engel judecă justiționarismul domnitorului și măsurile sale controversate din perspectiva Cartei drepturilor omului și cetățeanului.⁵² Pe de altă parte nu se face referire la partinitatea cronicilor săsești descriptoare ale epocii fără a intui cererea de fabulatoriu și senzațional prezentă în epocă. Momentul Mihai Viteazul îl găsește drept oglinda fidelă a măreției și tragismului destinului românesc. Lupta pentru credință și ființă națională purtată cu cavalerism de marele voievod este prezentată cu patos și vervă stilistică fiind una dintre cele mai reușite capitole scrise de istoric. Elogiul pe care romanticul Damaschin Bojincă îl face voievodului unificator Mihai Viteazul se întemeiază pe poemul istoric engelian.

În “Istoria Moldovei și Țării Românești” regimul fanariot este considerat nedemn a fi enumerat printre constituțiile europene deoarece a dus la exploatarea nemiloasă a Țărilor Române și a întronat dezordinea și corupția în administrație și viața statală.⁵³ Realitatea politică fanariotă din “Principatele dunărene” o găsește inexplicabilă în raport de tradiția glorioasă a luptei antiotomane. Bogăția țării, sărăcia locuitorilor ei ridică alte mari semne de întrebare. Interogațiile retorice privitoare la viața grea și mizeră a țărânului român domină paginile Introducerii din “Istoria Moldovei și Țării Românești”. Incriminarea situației constituționale și a guvernării fanariote nu este răuvoitoare. Un ton critic similar se întâlnește - spre exemplu - în exegeza sa asupra dezvoltării instituțiilor statale ale fostului regat apostolic maghiar unde - de o manieră asemănătoare - autorul acuza starea de decadență a instituțiilor Ungariei secolului al XVIII-lea.⁵⁴ Introducerea istorică și statistică reprezintă prima colecție de documente ale istoriei românilor publicate după criterii științifice.⁵⁵ Meritul editorului Engel constă în faptul că a selectat cu grijă și a clasificat, potrivit rigorilor spiritului său critic, atât din punct de vedere cronologic cât și tematic o bogată colecție de izvoare pe care a întemeiat reconstituirea istorică. În receptarea contribuțiilor engeliene în istoriografia română ardeleană se pot distinge două perioade:

1. cea a Școlii Ardelene când prevalează spiritul polemic și atitudinea de respingere tezelor privind etnogeneza și teritoriul de formare al poporului român;
2. etapa istoriografiei preromantice și romantice (Gheorghe Barițiu, Damaschin Bojincă, Aaron Florian, Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu) în care metoda engielena de cercetare este receptată critic ca și viziunea sa privind sensul european al luptei antiotomane purtate de Principatele române.

Samuil Micu, unul dintre promotorii spiritului erudit în istoriografia română, a fost influențat de istoriografia barocă italo-austriacă și de filosofia wolffiană.⁵⁶ Prima carte, *Brevis historia...* a fost scrisă înaintea contribuțiilor primilor “băsnuitori” Eder și Sulzer contestatoare ale autohtoniei românești la nord de Dunăre. Deși fervent oponent al teoriilor transdanubiene în problema etnogenezei românești Micu s-a aflat în afara polemicii cu adversarii autohtoniei românilor. Engel este citat însă de nenumărate ori de Gheorghe Șincai în “Hronicul românilor și a mai multor neamuri”. Afirmările și tezele engeliene vor reprezenta pentru Maior repere valoroase, stimulatoare în conturarea viziunii proprii asupra etnogenezei și a tradițiilor instituționale, politico-statale românești.

⁴⁹ Barițiu, Ioan Cristian....p.3

⁵⁰ Engel, *Geschichte des Königreichs Ungarns...*p XIII

⁵¹ Op.cit. p.XV

⁵² Engel, *Gesch. der Moldau...*p.174-178

⁵³ Op.cit. p.252

⁵⁴ Engel, *Gesch. des Königreichs Ungarn...*p.XVII

⁵⁵ Colecția de documente “*Rerum spectantium...*” strânsă de Gheorghe Șincai va rămâne pe mai departe în manuscris astfel că ea nu a putut fi integrată circuitului valorificării științifice.

⁵⁶ Pompiliu TEODOR, *Interferențe iluministe europene*, Cluj, Ed.Dacia, 1984, p.133

Semnarea pregătirii erudite, polihistorice ale corifeilor Școlii Ardelene ar putea fi un contraargument privitor la influența exercitată de scrierile engeliene asupra Școlii Ardelene. Apelul iluministilor români la istoriografia barocă austriacă și italiană, la ideile janseniste și galicaniste, la filosofia wolffiană și herderiană nu au soluționat problemele concrete legate de scrierea unei istorii naționale superioare prin metodă stilului cronicăresc și conținutului ideatic amalgamant. Chiar dacă metodele engeliene de interpretare n-au fost preluate ad litteram scrierile sale au fost un permanent punct de reper și autoevaluare. Corifeii Școlii Ardelene vor fi conștientizat faptul că sarcina scrierii unei istorii naționale nu se reduce la umplerea unui gol în cultura noastră sau la educarea sentimentului național ci cere respectarea paradigmei hermeneutic interpretative ale izvoarelor epocii studiate. Dintr-o altă perspectivă asertiunile istoriei naționale trebuiau – și atunci – să reprezinte un adevărat act de legitimitate a românismului în fața Europei. În viziunea lui Maior opera engeliană nu a făcut altceva decât să îmbrace într-o haină științifică ideile și urzelile răuvoitoare ce urmăreau denigrarea și menținerea românilor într-o stare de inferioritate culpabilizatoare. În scopul susținerii unei polemici cu șanse de reușită patriotul Petru Maior a cercetat cu o maximă atenție documentele antichității clasice privitoare la istoria Daciei romane.⁵⁷ Gheorghe Șincai păstrează o perspectivă critică asupra operei engeliene folosind pe de altă parte numeroase citate din “Geschichte der Moldau und Walachey” Mentionarea frecventă ale “prevestitului și preaînvățatului Engel” în “Hronicul românilor și a mai multor neamuri” arată că opera engeliană era considerată valorificabilă într-o viitoare sinteză a istoriei românilor.

Noua generație de intelectuali de la începutul secolului al XIX-lea nu s-a ridicat la nivelul ilustrațiilor predecesori Samuil Micu, Petru Maior sau Gheorghe Șincai.⁵⁸ Studiile inițiate cu pasiune de primii erudiți români, care prin forța împrejurărilor au fost umaniști și polihistori prin metodă, raționaliști, iluminști prin verva polemică și romantici prin vizionarismul paseist nu au fost continuate la același nivel. În acel moment de discontinuitate în progresul culturii românilor ardeleni Gheorghe Barițiu a luptat pentru reconsiderarea valorică a istoriei naționale, rescrierea ei - nu pe baze polemice - prin apelul la erudiție și știință.

Din această perspectivă suntem de părere că Barițiu a luptat pentru o reevaluare la nivelul opiniei intelectuale românești a travaliului istoricului Engel. “Istoria lui Engel o putem lua ca pe cel dintâi izvor istoric de unde scot europenii întâmplările nației române; această carte trebuie să o cunoaștem noi înaintea celorlalți”.⁵⁹ Activitatea “neobositului scrutaător al istoriei” care prin “întinsa și neadormita sa silință de a scoate tot felul de hrisoave”, a pătruns cu curaj în “pădurile nebătute ale trecutului nostru era de reevaluat. Exemplul engelian este invocat de Barițiu cu intenția bine precizată de a îndemna la o cercetare documentară serioasă. “Cu acest prilej rugăm totdeauna pe bărbații însuflețiți de Clio, însuflețiți de iubirea adevărului istoric că dacă oricare din noi are la mână vreo carte sau manuscris sau alt hrisov ce s-ar putea socoti ca material istoric să binevoiască a ni-l arăta”.⁶⁰

Nu se omite nici îndemnul pentru o sinteză istorică echivalabilă contribuțiilor istoriografice europene. “Aceasta se vede a fi pricina că puținii noștri bărbați care până în ceasul de acum își jertfesc esența vieții lor numai cercetând și adunând materiale pentru istoria patriei și a nației, încă tot nu se apucă să scrie o istorie pe care să cuteze a o arunca fără sfială în foarfecele criticei europene”.⁶¹ Era necesară o nouă istorie pentru că marii istorici (de exemplul Ranke în Istoria Serbiei) tratau problema românească citându-l pe Engel. Din noile documente ce vor fi supuse efortului interpretativ se va afla cineva care să “țese o istorie, care să fie în stare de a scăpa numele românesc de pericliune și acele țări (Moldova și Muntenia n.n.) de apunere politică”.⁶² Din luările de poziție ale ziaristului și istoricului Barițiu privitor la scrierile engeliene se evidențiază teza legată de necesitatea scrierii unui alt tip de istorie, diferit de cel al Corifeilor Școlii Ardelene care prin stil și metodă nu mai corespundea exigențelor criticii contemporane a scrierii istorice. Meritele lui Șincai și Maior în scrierea istorică sunt incontestabile și au valoare de prim ordin în cultura română a epocii dar vastitatea preocupărilor lor nu le-a permis să scrie pe baza aplicării metodelor criticii contemporane a izvoarelor. Patriotul Barițiu constata cu surprindere că trecerea anilor în loc să aducă o continuare la nivel superior în creația istorică - față de nivelul atins de Corifeii Școlii Ardelene - realitatea arăta contrariul.

⁵⁷ Petru MAIOR, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, București, Editura Minerva, 1974, passim

⁵⁸ Ladislau GYEMÁNT, *Mișcarea de eliberare a românilor din Transilvania*, Cluj – Napoca, Ed. Dacia, 1984 passim

⁵⁹ Barițiu, *Ioan Cristian Engel* în “Foae pentru minte, inimă și literatură”, 7, 1844, Nr.1, p.1

⁶⁰ Op.cit.p.2

⁶¹ Op.cit. p.3

⁶² Op.cit. nr.3, p.1

În rândul istoricilor europeni problematica românească era încă incomplet cercetată⁶³ în pofida existenței operelor erudiților Școlii Ardelene. Ca popor european românii au intrat în sfera interesului cercetării științifice ale istoricilor germani, francezi sau englezi. În raport de aceasta cei implicați în scrierea unei istorii naționale erau chemați să deosebească pe “băsnuitorii și pățătorii numelui de român” de istoricii străini onești credincioși maximei tacitiene. Au existat și există - considera Barițiu - istorici străini care s-au învrednicit prin studiu asiduu pentru a “nu lăsa pe români fără nici o istorie în ochii lumii, spre a șterge această părere pătătoare și nenorocitoare, ca și cum istoria românilor ar fi un tom de hârtie albă, adică nullă”.⁶⁴ Ideea lui Barițiu privitoare la necesitatea receptării critice a scrierilor engeliene va fi preluată de numeroși istorici preromantici și romantici (Damaschin Bojincă, Florian Aaron, Mihail Kogălniceanu) scriitorii unui tip de istorie militantă, pasională dar, în același timp, aspirant științifică.

Tipul de istorie scris de Corifeii Școlii Ardelene nu poate fi desprinsă de mediul intelectual european al sfârșitului de veac iluminist. Receptarea paradigmei de creație schlözeriene în Transilvania a determinat o schimbare fundamentală a metodelor de cercetare influențând istoriografia iluministă românească. Activitatea laborioasă desfășurată de JC Engel în domeniul editării de documente a stimulat activitatea istoricilor croați, sârbi și români nu numai în activitatea de organizare a primelor corpus-uri documentare dar și a stimulării disponibilităților creatoare. În polemica privitoare la originea și etnogeneza românilor Engel nu poate fi inclus în aceeași categorie cu Eder sau Sulzer deoarece el a denunțat scriitura pasională și răuvoitoare la adresa românilor (Sava Tököly, Benigni).

Apelul permanent la spiritul critic nu poate fi confundat cu accentele polemice și denigratoare străine obiectivității științifice. Critica pe care Engel o aduce lui Eder – cel pe care mai înainte îl elogiase - în “Allgemeine Literatur Zeitung” (Jena) pun în vedere preocuparea sa pentru menținerea cercetării istorice în limite științifice. Johann Christian Engel a recunoscut că - în ciuda situației grele a Principatelor - românii au resurse pentru deșteptarea la o viață cu adevărat națională. Rămas fidel maximei tacitiene Engel respinge prejudecățile denigratoare privitoare la popoarele slave. Popoarele sud-est europene - evită denumirea de “balcanice” - trebuie să fie eliberate de tirania turcească, condiție preliminară a dezvoltării lor viitoare. Optimismul engelian referitor la reintegrarea europeană și la recâștigarea identităților⁶⁵ specifice fiecărui popor din Europa sud-estică este o predicție științifică confirmată și un vizionarism surprinzător de repede minimalizat și uitat.

⁶³ Mihail KOGĂLNICEANU *Rumänische oder Walachische Sprache und Literatur*, Berlin, 1837, p.17 În acest sens Mihail Kogălniceanu scria: “Dintre toate țările Europei Orientale, Moldova și Muntenia sunt aproape cele mai puțîn cunoscute și totuși aceste principate nu merită în nici o privință o asemenea nepăsare”.

⁶⁴ Barițiu, op.cit.nr.3, p.3

⁶⁵ În unele exegeze cu caracter istoriografic autorul este încadrat în categoria “băsnuitorilor” sau alături de contribuții etnografice și relatări de călătorie de care, în epocă, autorul însuși a căutat să se delimiteze.

ZUSAMMENFASSUNG

In dem Beitrag wird der Versuch unternommen, den Beginn der Südostforschung in der deutschsprachigen Kultur aus historiographischem Standpunkt zur Darstellung zu bringen. Die vom Göttinger Geschichtskreis unternommenen Südostforschungsansätze galten in dieser Zeit als bahnbrechend wenn auch in diesem Bereich andere zeitgenössische Beiträge (Universität Jena, Halle) zu vermerken waren. Nur später, gegen Mitte des nächsten neunzehnten Jahrhunderts werden diese Forschungsarbeiten von den Wiener Gelehrten betrieben, obwohl es auch früher ähnliche Bestrebungen gegeben haben. Johann Christian ENGEL ist ein Beispiel in diesem Sinne (Ende des XVIII Jh). Er ist in Göttingen als Historiker ausgebildet worden und nachher war in Wien an der siebenbürgischen Hofkanzlei tätig. Die von Ludwig August Schlözer unterstützten, von Johann Thunmann und LA Gebhardi in Anlauf genommenen Südostforschungen galten in der Epoche als geistige Rückgewinnung eines unbekannten Gebietes. Die Autoren beklagten sich über die sprachlichen Hindernisse und über das Fehlen von Quellensammlungen. Der in Leutschau (Zips) geborene Johann Christian Engel war einer der ersten Südostforscher, der diese sprachlichen Hindernisse hat überwinden können. Zudem unternahm er Reisen, um sich Quellenmaterial für seine Projekte zu verschaffen. Der zweite Teil dieses Beitrags hat sich zum Ziel gesetzt das von Engel geschriebene Buch "Geschichte der Moldau und Walachey" historiographisch zu rezipieren. Der Rezeption der engelschen Beiträge im damaligen rumänisch-siebenbürgischen Kulturrahmen bis in die Metternich Zeit wird auch Rechnung getragen.